

СЕМАНТИЧЕН АНАЛИЗ И СТИЛИСТИЧНИ ЕФЕКТИ НА ЕПИТЕТИТЕ В ПУБЛИЦИСТИЧНИ СТАТИИ ОТ МАРТИН КАРБОВСКИ

доц. д-р Веселина Ватева
Бургаски свободен университет

SEMANTIC ANALYSIS AND STYLISTIC EFFECTS OF THE EPITHETS IN MARTIN KARBOVSKI'S JOURNALISTIC ARTICLES

Assoc. Prof. Veselina Vateva, PhD
Burgas Free University

Резюме: В статията се анализират семантичните особености на епитетите в статии от Мартин Карбовски. Вниманието се насочва към метафоричните епитети, сред тях се отбелязват специално хиперболичните, основаващите се на оксиморона, изразените с разговорни лексеми. Разглеждат се и някои метонимични епитети. Обяснява се техният стилистичен ефект.

Ключови думи: епитет, метафора, хипербола, оксиморон

Abstract: The semantic peculiarities of the epithets in articles by Martin Karbovski are reviewed in the article. The attention is focused on the metaphoric epithets, among which underlined especially are the hyperbolic ones based on the oxymoron, those expressed by colloquial lexemas. Also some metonymic epithets are reviewed. Their stylistic effect is explained.

Key words: epithet, metaphor, hyperbola, oxymoron.

Терминът *епитет* е от гръцки произход и означава ‘прибавен, приложен’, т.е. епитетът е добавка към началния синоним с цел да се създаде по-ефектен израз, като в резултат се поражда т.нар. плеонастични изрази.

За първи път терминът се среща при Аристотел в неговото произведение „Реторика“. Той преди всичко съветва творците при употребата на епитети да спазват определена мярка, защото изобилието от епитети е свойствено на човека, говорещ в състояние на афект. Аристотел посочва, че се получава комично впечатление, когато към обикновени думи се прибавят украсяващи епитети [1].

В епохата на романтизма се достига до пълно отрицание на епитета. Тогава понятието *епитет* се е покривало с понятието *прилагателно*. Волтер е казал, че прилагателното е враг на съществителното и е писал цели произведения без епитети. Според романтиците епитетът е безполезно, прикриващо безпомощността на автора украсение [6].

Не всяко определение е епитет. Още в древната римска реторика се различават два вида епитети – необходими и украсяващи, и това деление се проектира в теорията

те на съвременните стилисти. Б. В. Томашевски противопоставя логическото определение и епитета. Функцията на логическото определение е да ограничи обема на понятието по пътя на разширяване на съдържанието му; задачата му е да индивидуализира понятието или предмета, да го отличи от подобните на него понятия. Епитетът е такова определение, което съхранява обема и съдържанието на понятието. Той прегрупира признаците му, издигайки в съзнанието този признак, който може и да не присъства. Винаги придава на думата някаква емоционална окраска. Явлението *епитет* е необходимост от такова подчертаване на отделния признак не с цел различаване, а за да се придаде на думата особена стилистична окраска; това явление е свойствено на всички литератури, на всички времена, на всички народи [8].

Ст. Брезински също разграничава логическото определение от епитета. Той посочва, че „едновременно с тези синтактични функции на прилагателното име то, при определени условия, проявява и своите стилистични особености – например може да стане художествено определение (епитет) или пък логическо определение – когато няма емоционално-художествена, а само смислово-детерминираща функция“ [2]. По отношение на термините от римската реторика Ст. Брезински уточнява, че в съвременната стилистика с термина *епитет* си служим само когато се отнася до „украсяващите епитети“, а „необходимите епитети“ днес определяме като логически определения [2].

З. И. Хованска посочва, че епитетът е определение, изпълняващо стилистическа функция и включващо се в литературното произведение в реализация на естетическа функция [9].

От синтактична гледна точка епитетите могат да бъдат съгласувани и несъгласувани определения, приложения, сказуемни определения, съставно именно сказуемо [2].

Отделните автори определят различни видове епитети. Обръща се внимание на постоянните епитети, характерни за народното творчество (*тънка снага, ясен месец*), като между тях се отбелязват и тавтологичните епитети, където има повторение на еднокоренни думи (*тънка тънковита, млада младина*). Отделна група са съставните епитети, които са сложни думи и към които се отнасят омировските епитети (*розово-пръста, лилийнораменна*). Друга класификация ги дели на зрителни, слухови, статични, динамични и др.; двойни, тройни. Най-полезно за нашето изследване е групирането им на неметафорични и метафорични (хиперболични, литотни, метонимични и др.) [5, 7, 8].

Употребата на епитета в публицистичните текстове се отличава с някои особености. М. Велева отбелязва, че „като едно от класическите средства за изразяване на емоционална оценка той се употребява умерено в публицистичния стил, тъй като притежава функционално-жанрова характеристика „поетично“, „художествено“. За да е целесъобразна употребата на епитети в публицистичния стил, тя трябва да бъде подчинена на целите и задачите на конкретния журналистически текст, на съответстващата му емоционална тоналност [4].

Същото мнение изразява и Ст. Брезински. Според него „в журналистическата практика „украсяващите епитети обикновено се смятат излишни, тъй като те създават впечатление за натруфена реч“... „Епитетът е ненужен в логически смисъл, когато няма съществено значение за хода на разсъжденията. В журналистическата практика такива „поетични“ определения – епитети почти винаги се посрещат с неодобрение от читателя – той иска стегната информация за събития и факти, а не опоектизиране от такъв вид“ [3].

Като всички публицистични текстове и статиите на Мартин Карбовски не са богати на епитети. Срещат се предимно метафорични епитети, израз на емоционалната авторова оценка и критичното му мнение за поставените проблеми. Най-ярки по въздействие между тях са хиперболичните, оксиморонните и съдържащите разговорни лексеми епитети. Ще обърнем внимание и върху семантиката на метонимичните епитети. От синтактична гледна точка наблюдаваните епитети са най-вече съгласувани определения и по-рядко са в групата на съставно именно сказуемо.

Метафоричните епитети нямат общи семи с определяемата дума, към която се отнасят. Съчетаването им се осъществява в резултат на пренос на качества от един обект върху друг въз основа на някакво сходство между тях.

- *Реално **смачканото** ни настроение е част от едно друго усещане – усещане за олевяване и за несправедливост (Стандарт, 22.11.2008)* (Семата ‘нагънат’, ‘неизгладен’ се пренася от *дреха, хартия* върху *настроение*, притежаващо качества ‘неприветливо’, ‘нешастно’).

- *На идеята на един **мъгляв** протест излязоха хиляди недоволни хора (Стандарт, 15.01.2009)* (Семата ‘неясен’ се пренася от *небе* върху *протест*, който е представен с неизяснени идеи, искания).

- *Водата ядеше по пътя **асфалт** на огромни хапки. **Компрометиран асфалт** (Стандарт, 11.02.2012)* (Семата ‘злепоставен’ се пренася от *човек* върху *асфалт*, като обектът се олицетворява с качеството ‘загубил доброто впечатление за себе си’).

- *Една **тиха** и **отчаяна** новина се промъкна из медиите и затихна (Lentata.com, 10.02.2016)* (Семата ‘безнадежден’ се пренася от *човек* върху *новина*, която е олицетворена с качеството ‘липса на вяра и надежда’).

- *Усещате ли **несигурното** полюшване в пластове на нацията, **сейсмичната** вяра, че е сам и предаден (Lentata.com, 24.01.2016)* (Семата ‘земетръсен’ се пренася от *вълни, движение* върху *вяра*, като на обекта се приписват качества ‘несигурен’, ‘нестабилен’, ‘колеблив’).

- В следващия пример епитетът не само е метафоричен, но и е изразен чрез лексема оказионализъм, което засилва въздействието върху мислите и чувствата на адресата и внушава образно и емоционално крайно негативната оценка на автора: *Убива ме **всичкото** скудоумие наоколо. Дори **въпросът** „Кой?“. **Никой** не назначи Пеевски. Той се назначи сам. Зад него стои, обаче, друга сила. Цяла партия, която ползва гласовете на превърнатия в сган народ, парчета **вживотнени** „българи“ (Lentata.com, 19.06.2014)* (Семата ‘животински’ се пренася от *животно* върху *хора*, като целта е да им се припишат отрицателни характеристики, да се представят като загубили човешката си същност. Проявява се стилистичната фигура анимализация).

Част от метафоричните епитети са хиперболични, основаващи се на преувеличение на определения признак. Някои събития предизвикват бурни емоции у автора, които най-често са с негативна насоченост. Израз на неговото състояние на афект са главно хиперболичните епитети. Със своята експресивна сила, надхвърляща нормалното емоционално състояние, те разкриват авторовия гняв и негодувание, стигащи до крайност (*Знам, че там се въртят сделки с крадени предмети, че там лихвите по заеми са **смъртоносни** (Стандарт, 2.08.2010); Разпознавам Орлин Алексиев, собственик на автокъща А2. Срецу него преди време имаше **чудовищни** обвинения от страна на прокуратурата (Lentata.com, 26.04.2016); Изборите в Германия (не е за вярване, но помислете!) ще се **българизират** по **най-гротеския** начин (Lentata.com, 9.01.2016); **Голямата награда**. Милиони. Злато, килограми злато. Не познавам **палчни** и бедни хора, **извънземно бедни**, **космически алчни** (Lentata.com, 16.12.2015);*

Неустова радост у всички тия 2000 човека, избрани те да са на власт, докато вие измирате (Lentata.com, 3.11.2015).

Особено оригинални и въздействащи върху разсъжденията на адресата са епитетите, основани на оксиморона, т.е. върху съчетаването на взаимно изключващи се, противоположни признаци (*Това е поредният **комфортен траур** (Стандарт, 29.05.2009)* (епитетът *комфортен* съдържа семата ‘удобен’ и се противопоставя смислово на лексемата *траур*, която има семите ‘нещастие’, ‘тъга’); *Властта обаче се изкушава да бъде похвалена. И ако в това има човецинка, то да пишеш и да пееш за институцията е една от най-големите **поетични свинцини** (Стандарт, 6.07.2010)* (епитетът *поетичен* включва семите ‘лиричност’, ‘изящност’, ‘красота’, противоречащи на семите ‘мръсотия’, ‘зловоние’ в лексемата *свинцини*); *Живеем в страната на **абортираните живи хора** (Стандарт, 2.12.2010)* (тук във фигурата на оксиморона се противопоставят два епитета – *абортиран*, съдържащ семата ‘мъртъв’, и *жив*, носещ семата ‘който диша и има жизнени функции’).

Част от метафоричните епитети са разговорни лексеми, което внася непринудеността на живата реч. Между тях най-често се срещат жаргонизмите, което придава на текста духа на разкрепостеност, характерен за изказа на младите хора (*Така разказана, тази реклама може да ви се стори много **по-готина** от ходещото момче с пилешките крака. Но този продукт, така направен, (като за много **дърта** провинциална кабеларка), е, честно казано, **отвратителен** (Стандарт, 27.10.2007); „Фолк – дивите“, както ги наричат по **най-тъпанарския** начин всъщност не продават страшно много албуми. „Ъпсурд“ продават повече от тях....Моделът на „Ъпсурд“ е маргинален, той не формира и толерира **тъпаишката** концепция за успех, а я коментира (Стандарт, 21.01.2008); Вместо да водят битка за негласуващите и да бъдат заглушени несериозните и **чалгаджийските** кандидатури, сериозните партии чакат да видят конкуренцията (Стандарт, 13.04.2011); Защото на **тъп** народ му дай **тъп** театър. И предан съюз на артистите (Lentata.com, 24.02.2016); Големите вземат големия келепир, ние вземаме малкия келепир. **Келепирени** остатъци вземаме ние (Стандарт, 13.06.2009)* (турска дума); ***Оскопялата** тото-надежда, наследена от социализма, преминала през уникалната алчност на пирамидите, днес е отново сведена до идеята, че можеш да спечелиш много, като дадеш малко, почти нищо (parallelreality-bg.com, 21.01.2010)* (вулгаризъм).

Метонимичните епитети в повечето случаи се основават на постоянна връзка между обектите по цвят – цветът на знамето на дадена политическа партия се пренася върху друг обект, свързан с нея (*Кардинално тогава на власт дойде **темену-женосин** авторитаризъм (Стандарт, 10.01.2008); А ние, българите, леко набити от новата демократична полиция, така и не разбрахме, че ако един път сме се преборили гениално за идеята да няма **червени** управници като Виденов, то битката срещу полицията и системата за промяната започва едва сега (Стандарт, 10.01.2008); На политическия ринг в **червеня** ъгъл се задава безпрецедентна конкуренция. Докато в **синия** Бойко Борисов все повече се опитва да ни убеди, че няма алтернатива (standartnews.com, 6.03.2012); Ако човек не мисли в червено, но мисли прагматично и политически, трябва да си зададе въпроса кой е по-добър **червен** вожд от двамата (standartnews.com, 6.03.2012).*

При един от метонимичните епитети по цвят асоциацията е с цвета на кожата на човек, съотнесено към друго негово качество – акцента при произношението му (*Вместо този бизнес да отшуми и балъците да свършат, днес телефонните „терористи“ с лек **кафяв** акцент си отварят свои, нови международни отдели.*

Предприятието работи просто – трябваше ти циганка с турски език, статисти, които играят нейни загрижени роднини, обикновен скайп и балък от Турция (Lentata.com, 12.08.2014).

Интригуващи със смисъла си са два метонимични епитета, основаващи се на постоянна връзка по време (*Ние сме беззъбо общество и искаме да ни накърмят. Така споменът за топлотата на гърдата и детството се връща. Но ако сме честни и имаме огледало пред себе си, ще разберем, че сме беззъби не защото растем, а защото умираме. Така ние накървихме с биберонен смисъл една сенилна нация, която не се ражда, но пък се третира като изключително кърмеца (Lentata.com, 27.03.2015)* (Епитетите *беззъбо* и *биберонен* съдържат семи, свързани с времето от първите месеци в живота на човека. Отнесени към съответните обекти в текста, епитетите им приписват преносно качества – общество, което не е способно да се противопоставя, което е пасивно, което иска само да го обгрижват. В същото време епитетът *беззъбо* съдържа и противоположна сема, свързана по време със старостта, асоциация, която авторът директно прави в текста. Така на обществото се придава и качеството ‘остарели възгледи за някои норми на поведение в обществото’)

От синтактична гледна точка повечето епитети дотук бяха съгласувани определения. По-рядко се срещат епитети в групата на съставно именно казуемо (*Знаем, че там се въртят сделки с крадени предмети, че там лихвите по заеми са смъртоносни (Стандарт, 27.10.2007); Меко казано това е нахално и стресиращо, но рекламата беше изпълнена доста приятно (Стандарт, 27.10.2007); Българи оставят къщите си на цигани. Циганите се местят – едната къща вече е оглозгана. Да потърсим друга (Lentata.com, 10.02.2016).*

В статиите на Мартин Карбовски преобладават метафоричните епитети, които са много по-въздействащи върху мисленето и въображението на адресата с преносимостта на своите образи. М. Карбовски е оригинален и провокативен автор, често пъти неодобряван като стил и прямота на изказа, но винаги критично настроен и отстояващ собствената си позиция.

Литература

1. Аристотел 1986: Аристотел. Реторика. С., 1986.
2. Брезински 1994 а: Брезински Ст. Синтаксис и стилистика. С., 1994.
3. Брезински 2001 б: Брезински Ст. Журналистическа стилистика. С., 2001.
4. Велева 1988: Велева М. Стилистика на журналистическите жанрове. С., 1988.
5. Маровска 1998: Маровска В. Стилистика на българския език. П., 1998.
6. Попов 2001: Попов Д. Стилистика. Ш., 2001.
7. РЛТ 1980: Речник на литературните термини. С., 1980.
8. Томашевски 1983: Томашевский Б. В. Стилистика. Л., 1983.
9. Хованска 1984: Хованская З. И. Стилистика французского языка. М., 1984.